

VIERAS SISIMMÄSSÄ

Jean-Luc Nancy: Filosofin sydän. Suom. Susanna Lindberg (Corpus), Elia Lennes ja Kaisa Sivenius (Tunkeilija). Toim. Sami Santanen. Helsinki: Gaudeamus, 2010. 141 s.

Kun Jean-Luc Nancyn teos *Corpus* (1992) ilmestyi käännettynä ranskasta suomeksi vuonna 1996, *Helsingin Sanomat* julkaisi kirjasta dosentti Juha Sihvolan laajan esittelyn. ”Ruumis on kiihottava mutta koskematon pakkomielle”, Sihvola otsikoi. Alaotsikko täsmensi kirjan merkitystä: ”Jean-Luc Nancy tuo oman lisänsä vuosituuhannen vaihteen filosofian muutokeskusteluun” (HS 21.9.1996). Sihvolan arvio *Corpuksen* käännöksestä oli ajankohtainen, sillä sen ilmestymispäiväksi oli suunniteltu Nancyn vierailuluento Helsingin yliopistoon. Vierailu kuitenkin peruuntui, sillä filosofin terveys esti matkan Suomeen. Nancyn tilaisuutta varten valmisteleva esitelmä suomennettiin ja julkaistiin kirjana *Heideggerin ”alkuperäinen etiikka”* (1998).¹

Nyt julkaistava *Filosofin sydän* sisältää *Corpuksen* lisäksi kirjoituksen *Tunkeilija (L’Intrus, 2000)*. *Tunkeilija* käsittelee juuri terveyttä ja sairautta – filosofin sydäntä itseään, Nancyille vuonna 1990 tehtyä elinsiirtoa. Uusi kokonaisuus ilmestyi viime vuoden huhtikuussa, jolloin Nancyn neljätoista vuotta odotettu vierailu lopulta toteutui.

CORPUKSEN VAIHEITA

Ruumista käsittelevä *Corpus* ilmestyy nyt hyvin erilaisessa ilmapiirissä kuin alun perin. Sekä Suomessa että ulkomailla on tapahtunut paljon filosofian alalla, ja Nancysta (1940) on tullut yksi ranskalaisen nykyfilosofian merkittävimmistä

nimistä.²

Nancy toimi Strasbourgin yliopiston filosofian professorina 1980-luvun lopusta vuoteen 2002 asti, jolloin hän jäi virastaan eläkkeelle. Hänen opetus- ja toimintansa katkesi kuitenkin väliaikaisesti sydämensiirron vuoksi 1990-luvun alussa. Samalla vuosikymmenellä Nancy kirjoitti monet filosofiset painavimmista teoksistaan, ja 2000-luvulla hän on edelleen julkaissut aktiivisesti sekä laajoja teoksia että lyhyempiä kirjoituksia.

Useimmiten Nancy laskeaan Jacques Derridan (1930–2004) seuraajiksi ja ”postmodernien” ajattelijoiden joukkoon samoin kuin hänen pitkäaikainen työtoverinsa Strasbourgin yliopistosta, Philippe Lacoue-Labarthe (1940–2007). 1970–1990-luvuilla Nancy kirjoitti yhdessä Lacoue-Labarthen kanssa useita teoksia. Nancyn ja Lacoue-Labarthen elämäntyön merkitys ulottuu kauas nykyfilosofian perinteeseen: he ovat tuoneet yhteen ranskalaisen dekonstruktion ja saksalaisen idealismin tradition ja näin osoittaneet dekonstruktion historialliset lähtökohdat.

Kun Susanna Lindbergin käännös *Corpuksesta* julkaistiin, sen edustama ajattelu oli Suomessa uutta. Dekonstruktiofilosofit, ensi sijassa Derrida, olivat tulleet tutuiksi jo 1980-luvulta lähtien, mutta suomen-nokset olivat edelleen harvassa. Laajalle yleisölle ja useimmille filosofian tutkijoillekin Nancy oli yhä varsin tuntematon nimi. Kuitenkin 1990-luvun puolivälissä Nancyn edustama ruumiillisuutta koskeva keskustelu oli ”kohoamassa yhdeksi vuosituuhannen vaihteen filosofian suosituimmista aiheista”, kuten *Helsingin Sanomien* arvio ennakoi, sillä tuolloin kiinnostus fenomenologiaan ja etenkin Maurice Merleau-Pontyyin kas-

voi voimakkaasti. Samalla arvion kirjoittaja totesi, että *Corpuksen* kompromissiton tyyli ja ”kryptisyyteen asti tihentyneet oppineet kiteytykset”, jotka ”vaihtuvat varoittamatta hätkähdyttäviin sanaryöppyihin, [...] tempaavat romanttiset sielut mukaansa – ja yhtä varmasti kertovat väsyneelle analytiikolle, mistä löytää seuraavan saunan sytykkeen”.

Saksalaisesta ja ranskalaisesta fenomenologiasta – ensi sijassa Edmund Husserlin, Martin Heideggerin ja Merleau-Pontyn tuotannosta – ponnistavan ruumiin ajattelun ja analyttisen filosofian välinen vastakkainasettelu on säilynyt, mutta fenomenologian perinne on onnistunut vähin erin juurtumaan suomalaiseen keskusteluun.

KIELESTÄ JA SUOMENNOKSESTA

Ennen *Corpuksen* käännöstä tuskin yhtäkään Nancyn tekstiä oli ilmestynyt suomeksi. Kääntäjä Susanna Lindberg teki mitätävän työn ja loi monille Nancyn ydinkäsitteistä vastineet, jotka sittemmin ovat paljolti vakiintuneet suomenkieliseen keskusteluun.³

Tärkein ja nykypäivää ajatellen kauaskantoisin käännösratkaisuista lienee ranskan sanan *sens* suomentaminen ”mieheksi”. *Sens* on Nancyn tuotannossa tiheimmin esiintyviä käsitteitä, ja samalla se on hänen avaimensa ruumiin filosofiaan. Ensi sijassa Nancy haluaa erottaa sanan *sens* ”merkitystä” ilmaisevasta sanasta *signification*. Samoin mieli on jotakin muuta kuin asioiden syy, perusta tai sisältö. Suomen sanalla ”mieli” on riittävästi vivahteita, jotta se edes osin tavoittaa ranskan *sens*’in semanttiset ulottuvuudet: mielekkyyden, merkityksen, suunnan, aistin ja tunnun. Ehkä juuri *tuntu* vastaa kaikkein alkuperäisimmin

sanan *sens* lukuisia käännösmahdollisuuksia (ks. Lindberg, ”Saatesanat”, s. 21). Kuten Nancy mainitsee myös esseessään ”Extension de l’âme” (2002), ruumis ei tiedä, se voi vain tuntea.⁴ Lähes yhtä merkityksellistä on sanan *exposition* kääntäminen *Corpuksessa* ”altistumiseksi” ja ”altiiksi asettumiseksi”. *Exposition* viittaa ruumiin avoimuuteen, kykyyn ja haluun olla alttiina maailmalle ja maailmaa kohti (*être-à*) eli *ek-sistoida* sen sijaan, että ruumis ymmärrettäisiin itseensä sulkeutuvaksi substantiaalisiksi kokonaisuudeksi.

Ehkä enemmän kuin mikään toinen Nancyn teoksista juuri *Corpus* hyödyntää uudissanoja ja ranskan kielen vivahteita. Erityisesti Nancy kiehtovat samalla tavoin ääntyvät sanat ja monimerkityksisyys – esimerkiksi ranskan homonymiat ”sang”, ”sens”, ”sans” ja ”100” (s. 107). Siten erottamaton osa *Corpuksen* kieltä on sen materiaalisuus. Nancyn eräänlainen esikuva tässä suhteessa on Heidegger, joka tulkitsee sanoja, etsii niiden etymologista alkuperää ja osoittaa, että tutuksi luultuihin asioihin kätkeytyy usein ehtymätön vieraus. *Corpuksessa* kieli tulee esiin ruumiillisuudessaan, mikä yhdistää Nancyn aiemmin käsittelemät kysymykset materiaalisuuden ja konkreettisuuden filosofiaan.

RUUMIS

Corpuksen filosofinen merkitys on edelleen yhtä ajankohtainen kuin teoksen ilmestyessä 1990-luvun alussa tai silloin, kun se julkaistiin suomeksi ensi kertaa. Myöhemmin, vuonna 2000, Jacques Derrida julkaisi monisatasivuisen teoksen *Le toucher*, Jean-Luc Nancy, jossa hän nimittää Nancya ”kaikkien aikojen suurimmaksi koske-

tuksen ajattelijaksi”.⁵ Derridan kirjan lähtökohtana on juuri *Corpus*, joka kirjoittajan mukaan on jopa nykypäivän vastine Aristoteleen tutkielmalle *Sielusta* (*De anima*).

Corpus on kirja ruumiin olemisesta, jossa yhdistyvät sen ilmiselvyys ja mahdottomuus – mahdotonta on ennen kaikkea tavoittaa ruumis filosofisen ajattelun avulla. Nancyn mukaan kukin ruumis on niin todellinen, materiaallinen ja ainutkertainen, että se pakenee kaikkia käsitteitä ja haltuunoton keinoja.

Corpus muodostuu lyhyistä luvuista, joissa Nancyn monet käsitykset ja avainsanat kertaautuvat yksi toisensa jälkeen. Vastakohdista sitkein ja myös *Corpuksen* kannalta tärkein on Nancyn mukaan hengen ja ruumiin jaottelu, ajatus, että olisi olemassa platonilainen tai hegeliläinen ”idea” ruumiista. Tämnäkaltaiset yksinkertaistavat metafysiset dikotomiat Nancy haluaa säännönmukaisesti ylittää – hengen ja materian ohella hän purkaa länsimaisen filosofian tärkeimpiä erotteluja: käsitteiden sisä- ja ulkopuolesta, osista ja kokonaisuuksista, tuntemisesta ja ajattelusta tai älystä.

Monet kirjan ilmaisuista ovat latinankielisiä. Suurin merkitys näistä on sanoilla *hoc est enim corpus meum*, joilla Nancy aloittaa *Corpuksen* (s. 27–29). Nämä ovat kristillisen ehtoollisen asettamisen sanat, jotka Nancyn mukaan ilmentävät kristinuskon ja erityisesti katolisluuden halua tehdä poissaolevasta, kadonneesta ruumiista läsnä oleva ja saattaa henki lihaksi. Kristinuskon halua siis nähdä ruumiin ja aistia sen, jopa koskea sitä. Pyrkimyksenä on ottaa haltuun tämä korpus tässä, vakuuttua ruumiin aineettomasta ideasta, määrittää ja objektivoida

se. Ruumis on varmuus, Nancy kirjoittaa, ja varmuus saavutetaan ottamalla ruumis *omaksi*, syömällä se – näin omaksi otettu ruumis on samalla vieras ja hirviömäinen.

Kirja siis alkaa inkarnaation ”pakkomielteellä”, jonka Nancy purkaa pohjia myöten. Ruumiin idean lihallistamisen sijasta hän omaksuu kaiken maailmaa koskevan tiedon alkuperäksi ruumiin, joka on ensi sijassa *oma* ruumiini, jokin, jota mikään ajattelun prosessi tai kielen ilmaus ei pysty objektiivomaan: Nancyn mukaan ruumis on ikuisesti puheen tuolla puolen. Tällainen ruumis jää vaille lopullisia määreitä, sillä se on aina vasta tulossa joksikin ja jonkinlaiseksi. Ruumis aisteineen ja ulottuvuuksineen jää käsitteiden ja ideoiden tavoittamattomiin, sillä se suuntautuu itsestään ulospäin kohti maailmaa ja toisia ruumiita. Siksi ruumis ei ole tyypistettävissä sanaksi eikä materiaiksi, sillä se tunkeutuu aina niiden nimettömille rajapinnoille ja tapahtuu ainoastaan oman ulko- ja sisäpuolensa tai hengen ja aineen rajalla ja niiden rajana.

Ruumista ei ole myöskään olemassa vailla painoa, sitä tilaa ja painon voimaa, jonka todellinen ruumis, toisin sanoen korpusten olemassaolo, kulloinkin syrjäyttää. Näin ruumis on *partes extra partes* (s. 46–47). Tämä tarkoittaa, että kaikki kappaleet ovat toistensa ulkopuolella ja niillä on oma tilansa, avoin alue tai väli, jota *extra* ilmaisee. Vain siksi, että on olemassa välitiloja, ruumis voi ottaa tilat ja paikat haltuunsa ja omikseen. Siten oleminen on paikkaa ja toimintaa eli praksista, kuten Nancy väittää esseessä *Heideggerin ”alkuperäinen etiikka”*. Näin hän esittää, että oleminen on korpusten olemista ja niiden keskinäisiä praktisia suhteita.

Siksi korpus ei ole subjekti eikä substanssi, eli se on ikuisesti vailla kiinteää olemusta, ”päättää ja häntää”. Ruumiit ovat olemassaolon paikkoja, sillä olemassaoloa ei ole ilman paikkaa; siten myös olemassaolo on luonteeltaan kiistämätöntä ja ilmeistä. *Cogito*, ajatteleva minä, tarjosi René Descartesille epäilyksettömän toden ja varman alkuperän; Nancylle vain *ruumis* voi kaikista maailman olioista olla tarpeeksi kirkas ja selvä, koska oma ruumis on maailmaa koskevien kokemusten kannalta epäilyksetön.

Nancyn tyylitodentaa kirjan tarkoituksen: ruumista ei voida selittää väitelausein, sillä ruumis on mahdollista vain *näyttää*, panna alttiiksi ja aukkoa sen ulottuvuudet. Lukijan huomio kiinnittyykin Nancyn suosimien luetteloiden ja fragmenttien loputtomuuteen. Niiden tarkoitus on tehdä ruumis näkyväksi: ruumis voi olla esimerkiksi ”[m]uodostumisen ja muovailun anatomiaa”, ja siksi ”pitäisi puhua ruumiintilojen, olemistapojen, ulkonäköjen, hengitysten, kävelytapojen, lamaannusten, tuskien, mielihyvien, karvoitusten, kiertymisten, kahinoiden, massojen anatomiaa” (s. 91).

Rakenteeltaan kirja on kaukana perinteisestä filosofisesta argumentoivasta teoksesta. Enemmänkin *Corpus* on tyyliltään esseemäinen, jopa kaunokirjallinen, ja sille ovat ominaisia nopeat rytmivaihdokset. Toteamukset, vastaväitteet ja paradoksit seuraavat toistaan, kun ruumista koskevat käsitteet ajautuvat lopulta ratkeamattomiin ristiriitoihin. Kieli on yhtä aikaa tiivistä, täsmällistä ja monikerroksista, vaikeaa ja tarkkaa; sen viitteet ja lainaukset muihin filosofeihin ja ruumiin teorioihin ovat lukematomat. Teoksen kieli vahvistaa Nancyn dekonstruktivistisen

ajatuksen: ruumis ei sulkeudu sanoiksi. Ruumiista ei voida puhua, ja silti – tai siksi – siitä on lakkaamatta puhuttava. *Corpus* ei tyhjene.

TUNKEILIIJA RUUMIISSA

Filosofin sydämen päättävä *Tunkeilija* olisi helppo lukea vain *Corpuksen* jälkikirjoitukseksi, mutta lyhyt esse on paljon enemmän. Se on filosofinen sairaskertomus, ja luullakseni Nancyn teksteistä omakohtaisiin. Näin siitäkin huolimatta, ettei teksti ole psykologisessa mielessä henkilökohtainen, vaan pyrkii luomaan tavan ajatella omaa ruumista – ruumista, joka osoittautuu itselleni vieraaksi. Jos *Corpus* pyrki antamaan ilmauksen ruumiille joka on ennen kaikkea omani, *Tunkeilija* luopuu tämän ajatuksen ilmeisyydestä: sen keskipisteenä on oman ytimeistä löytyvä väistämätön vieraus.

Tunkeilijan aiheena ovat Nancyn 1990-luvulla puhjenneet terveysongelmat, sydämen toiminnan heikkeneminen, vuosikymmenen alussa tehty sydämensiirto ja sen hoidosta myöhemmin seurannut imusolmukeesyöpä. Elia Lenneksen ja Kaisa Siveniuksen kääntämän *Tunkeilijan* alkuvaiheet sijoittuvat siis *Corpuksen* kirjoittamisajankohtaan, kuten esseän alkusanat kirjoittanut Sami Santanen huomioi. Samoihin aikoihin Nancy julkaisi monet merkittävimmistä teoksistaan; esimerkiksi *Une pensée finie* ilmestyi vuonna 1990, *Le sens du monde* 1993 ja *Être singulier pluriel* 1996.

Tunkeilijan kysymys koskettaa siis minän ja toisen suhdetta, identiteettiä ja vierautta. Nämä vastakohtat kyseenalaistuvat hetkellä, jolloin vieras asettuu filosofin sisimpään. Esse alkaa asetelmalla, joka muistuttaa Derridan poh-

dintaa vieraanvaraisuudesta: mitä tarkoittaa vieraan toivotaminen tervetulleeksi ja mitä varaukseton vieraanvaraisuus vaatii vieraan vastaanottajalta, jos vieras tuo aina mukanaan erilaisuuden ja konfliktin mahdollisuuden?⁶

Nancy kuvaa tekstissään, miten sydämen rappeutuminen ja sen lääketieteelliset tutkimukset tekevät elimestä omistajalleen paradoksaalisesti vieraan ja ulkoisen. Näin sydän muuttuu representaatioksi itselle ja joukoksi elintoimintoja (s. 130). Elinsiirto tuottaa käänteisen kokemuksen. Uusi sydän lyö, mutta sen vierautta vahvistaa kokemus siitä, että siirretty sydän, taloksi asettunut tunkeutuja, on kutsumaton – ja kuitenkin samalla isäntänsä elinehto. Siirretyn sydämen omistaja on toinen henkilö, joka on menettänyt henkensä. Vain hänen sydämensä, lahjoituksensa, jatkaa toimintaa, se jatkaa toisen ihmisen elämää tämän sisimmässä. Kenen elämää?

Nancy avaa lukijalle näin ajatukset tutkimattomasta muukalaisuudesta minän ytimessä ja itseidenttisyyden särkymisestä. Vieraus ja ulkopuolisuus omaksi luullun ytimessä roostuvat Nancyn kuvauksissa hänen kokemistaan hoitotoinenpiteistä. Kokemus elimen vieraudesta kaksinkertaistuu, kun estolääkityksestä huoli-

matta seuraa hylkimisreaktio. Tämä aiheutuu siirretyn sydämen ja sen vastaanottajan immunijärjestelmien keskinäisestä poikkeavuudesta.

Vasta parantamiseen tähtäävät hoidot paljastavat tunkeilijan luonteen. Ihminen käy itselleen vieraaksi, kun osoittautuu, että tunkeilevuus moninkertaistuu ja hylkimisreaktio synnyttää yhä uusia oireita. Nancy toteaa, että ihmisen identiteetin takaa viime vaiheessa immuniteetti: vain immuniteetin ansiosta olemassaolo voi olla itsenäistä. Kuten *Corpuksessa* kuvatussa ruumiiden maailmassa, nyt vieraus sisimmässä syvenee ja löytää uusia kosketuspintoja. Vieraus alkaa iskeä sisältäpäin, ja pakon edessä ruumis altistuu sille äärettömiin: hoidot seuraavat toistaan, synnyttävät uusia oireita, heikentävät vastustuskykyä. Kuoleman mahdollisuuksia on lopulta luke mattomia, kunnes saapuu ”tunkeutujan perikuva”, syöpä ja sen vaatimat raskaat parannuskeinot (s. 137). *Tunkeilija* rinnastuu näin esimerkiksi Susan Sontagin syöpäkertomukseen *Sairaus vertauskuvana* (1978), joka tarkastelee sairauden metaforisia ulottuvuuksia.

Nancy päättää *Tunkeilijan* kuvaukseen syöpähoidoista, jotka viimeistään jättävät minän paikalle tyhjän identiteetin. Sen tilalle asettuvat lopulta kivut,

tulehdukset ja muut oireet. Ek-sistenssin ehto on siis asettuminen oman itsen ulkopuolelle ja siten vieraus itseen nähden: ”me” olemme aina ”me muut”, *nous autres*, sillä aina, kun ryhdymme puhumaan ”meistä”, puhumme kuin ulkopuolisen asemasta käsin – olemme siis tunkeilijoita keskuudessamme. Tätä asetelmaa Nancy on selvittänyt esimerkiksi teoksessaan *La communauté désœuvrée* (1986).⁷

Hoitojen aikana filosofin elämää alkaa hallita lääketieteellinen teknologia. Nancy kysyykin, missä elämä on – sydämessä, aivoissa, missä? Hän vastaa tähän, ettei elämä ole yksittäisessä elimessä, vaan jossakin ihmisen ulkopuolella: ”Minä” on enää vain muodollinen indeksi”, Nancy toteaa (s. 137). Minun ja minän suhde kadottaa aiemman välittömyytensä, ja niiden lomassa ammottavat tila ja aika.

Tunkeilija on hyvin kauniisti kirjoitettu teksti vailla tunteilun häivää. Se saa jopa kysymään, voiko näin kauniisti kirjoittaa sairastamisesta. Vieraus ja olemassaolon äärellisyys tiivistyvät kokemukseen elämän ja eloonjäämisen häilyvästä suhteesta. Tälle rajalle *Tunkeilija* asettuun, keskellä tuttua joka osoittautuu meille vieraimmaksi.

Martta Heikkilä

viitteet

1. Nancy, Jean-Luc (1998) *Heideggerin ”alkuperäinen etiikka”*, suom. Kaisa Sivenius, Helsinki: Loki.
2. Muita Nancyin ruumista käsitteleviä tekstejä ovat mm. ”De l’âme” (1994; ilmestynyt mm. teoksessa *Corpus*, Paris: Métailié, 2000) ja teos *58 indices sur le corps* (Québec: Nota bene, 2004), joka sisältää myös esseän ”Extension de l’âme” (2002).
3. *Corpuksen* tuottamaa työtä kääntäjälle kuvaa se, että kirja ilmestyi kokonaisuudessaan englanniksi vasta vuonna 2008, kun taas muut Nancyin merkittävimmistä teoksista ja suuri osa hänen uudemmastakin tuotannostaan on käännetty englannin kielelle lähes tuoreeltaan.
4. Nancy, ”Extension de l’âme”, s. 74.
5. Derrida, Jacques (2000) *Le*
6. Derrida, Jacques (1997) *De l’hospitalité* (avec Anne Dufourmantelle), Paris: Calmann-Lévy.
7. Nancy, Jean-Luc (1990/1986) *La communauté désœuvrée*, Paris: Bourgois, s. 207–208; Nancy (1990) *Une pensée finie*, Paris: Galilée, s. 16.